

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет іноземної філології**

Кафедра англійської мови та методики її викладання

**ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В
АНГЛІЙСЬКІЙ ЗАГАДЦІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 09-401 групи
Спеціальності 035.04 Філологія
(Германські мови та літератури (переклад
включно) (англійська))
Освітньо-професійної програми
«Філологія (Германські мови та
літератури) (переклад включно)»
Андрєєва Марія Андріївна

Керівник кандидат педагогічних наук,
доцент Кострубіна Ольга Валеріївна
Рецензент кандидат філологічних наук,
доцент Главацька Юлія Леонідівна

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади дослідження репрезентації мовної картини світу в англійській загадці	5
1.1. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичного опису.....	5
1.2. Загадка як об'єкт досліджень у сучасних лінгвістичних студіях	15
РОЗДІЛ 2. Семантичні особливості мовної картини світу та її репрезентації в англійських загадках	27
2.1. Основні способи текстобудови англійської загадки.....	27
2.2. Дискурсивні стратегії англійської загадки	33
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Кваліфікаційну роботу присвячено лінгвістичному вивченню мовної картини світу, що склалася у свідомості англійськомовного комунікативного співтовариства і яка відображена в семантиці мовних одиниць і мовних жанрах.

Актуальність теми роботи обумовлена такими положеннями:

1) загадки привертають до себе увагу лінгвістів, перш за все, як культурно обумовлені тексти, що є цінним джерелом відомостей про уявлення етносу про світ через призму його власної культури і традицій;

2) інтерес до того, як носії мови пояснюють явища, як вони бачать світ, представляється особливо актуальним в контексті міжкультурного діалогу, а також в контексті розуміння сучасної культури в порівнянні з традиційною;

3) в когнітивно-семантичному і дискурсивних аспектах англійська загадка ще недостатньо вивчена. Маючи дуже широке поширення в культурі та мовно-літературній творчості різних народів, відзначаючись своїми цікавими когнітивними та жанровими особливостями, загадки до нашого часу ще не стали об'єктом достатньої уваги з боку сучасного мовознавства. Англійським загадкам присвятили свої роботи А. Тейлор, В. Пепічелло, Т. Грін та ін.

Мета роботи полягає у виявленні характерних мовних засобів, які репрезентують національно-культурну специфіку англійськомовної картини світу, реалізовану в текстах англійських загадок.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1) дати визначення мовній картині світу як об'єкту лінгвістичного опису;

2) побудувати типологію мовної картини світу;

3) охарактеризувати особливості загадки як типу текста та способи її організації;

4) описати мовні засоби репрезентації мовної картини світу, зафіксовані в англійських загадках;

5) охарактеризувати способи текстобудови англійської загадки;

6) встановити дискурсивні характеристики англійської загадки.

Об'єкт дослідження – англійські загадки, у яких чітко відображені домінуючі риси англомовної картини світу.

Предмет дослідження –засоби репрезентації жанру, що відображають світосприйняття англійського етносу.

Матеріалом дослідження стали 109 англійських загадок, відібраних методом суцільної вибірки з *Biggest Riddle Book in the World* [37], *English Riddles from Oral Tradition* [39], *101 American English Riddles: Understanding Language and Culture Through Humor* [25] та ін.

У роботі було використано **методи** компонентного та інтерпретативного аналізу, системний лексико-семантичний, фонологічний та синтаксичний аналіз, а також прийом кількісної обробки мовних фактів.

Практична цінність роботи полягає в тому, що її результати можуть знайти застосування в теоретичних курсах з «Лексикології англійської мови», «Стилістики» й «Інтерпретації тексту», у практиці викладання англійської мови.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В АНГЛІЙСЬКІЙ ЗАГАДЦІ

1.1. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичного опису

Картиною світу в філософії, лінгвістиці, психології називається уявлення про світ, відбите в людській свідомості. Іноді також використовуються синонімічні поняття: «бачення світу», «образ світу», «світогляд», «сприйняття світу», «модель світу», «образ дійсності», «тезаурус».

Картина світу відображає «специфіку людини, її буття, взаємовідносини її зі світом, найважливіші умови її існування у світі» [9, с. 24].

У картині світу відображені головні компоненти людської свідомості – пізнавальний, моральний, естетичний, яким відповідають сфери: наука, мораль і право, мистецтво. Практика створює картину світу і впливає на неї, регулює поведінку людини.

Історія становлення поняття «картина світу» пов'язана з розвитком фізики на межі XIX-XX століть. Термін «картина світу» був введений Людвігом Вітгенштейном як термін філософії й логіки в його «Логіко-філософському трактаті» для позначення системи образів, які взаємопов'язано відображають всю сукупність досягнутих наукою результатів пізнання світу. З 60-х років минулого століття проблема картини світу стала розглядатися семіотикою (праці німецького вченого Лео Вайсгербера) при дослідженні первинних моделюючих систем (мови) і вторинних систем (міфу, релігії, фольклору, поезії, кіно, живопису, архітектури) [1, с. 47].

Інтерес до мовної картини світу проявлявся ще в роботах В. Гумбольдта. Одним із основоположників сучасного вчення про мовну картину світу вважається німецький вчений І. Гердер.

Деякі філософи (Г. Брутян, Р. Павіленіс) і лінгвісти (Ю. Караулов, Г. Колшанський, В. Постовалова, Г. Рамішвілі, Б. Серебренніков, В. Телія та ін.) розрізняють концептуальну і мовну картини світу.

Ми ж за С. Кондрашовою вважаємо, що протиставлення концептуальної і мовної картини світу є недостатньо коректним «зважаючи на формальну різноплановість цих термінів. Термін «мовна картина світу» вказує на те, що носієм картини світу є мова, тоді як термін «концептуальна картина світу» вказує на те, з яких елементів складається обговорюваний гносеологічний об'єкт» [9, с. 31]. Еклектичність такого протиставлення проявляється також і в тому, що концепти, на думку більшості лінгвістів, є основними одиницями мовної картини світу. Більш прийнятною ми вважаємо термін *картина світу*, який у роботі будемо вживати синонімом *концептуальної картини світу*.

Між картиною світу як відображенням реального світу і мовною картиною світу як фіксацією цього відображення існують складні відносини. Межі між ними здаються невизначеними [4, с. 45].

Спробуємо побачити відмінності між картиною світу і мовною картиною світу. *Світ* – це людина і середовище в їх взаємодії. Відображення світу в свідомості, уявлення людини про світ, інформація про середовище і людину – це картина світу. Інформація про середовище і людину, переорганізована і зафіксована в мові, – це мовна картина світу [1, с. 102].

Носієм як картини світу, так і мовної картини світу є людина – мовна особистість або певна спільнота – «софійна» людина. Відповідно будемо говорити про індивідуальні та колективні картини світу.

У пізнанні людиною об'єктивної реальності полягає створення картини світу. Джерела її формування можуть бути наступними (за С. Сендеровичем):

а) вроджене знання – на рівні вродженого знання людина не відрізняється від тварини;

б) знання, отримане людиною в результаті її практичної діяльності – досвід взаємодії людини з природою і соціумом;

в) знання, отримане з текстів, з якими людина знайомиться протягом свого життя;

г) знання, вироблене в процесі мислення;

д) знання, навіяне рідною мовою – «когнітивний спадок, який надається їй етносом як стартовий капітал» [16, с. 32–43].

Картина світу як окремої, так і «софійної» людини формується на основі всіх перерахованих вище джерел, тобто інформація про світі надходить з різних каналів. Мовна ж картина світу базується тільки на знанні, навіюваному рідною мовою, її одиницями і категоріями. Однак слід враховувати, що будь-яке знання, яким володіє мовна особистість в тій чи іншій мірі обумовлене мовою.

Картина світу – це ментальне утворення, хоча мислення поза мовою є фактично неможливим, бо це одна з іпостасей ментально-лінгвального комплексу поруч зі свідомістю і мовою [16, с. 19–23]. Основні елементи картини світу – інформеми – деякі інформаційні цілісності. Картина світу експонується в мові, в жестах, в образотворчому мистецтві й музиці, ритуалах, речах, етикеті, міміці, моді, способах ведення господарства, технології речей, в соціокультурних стереотипах поведінки людей і т.д.

Мовна картина світу – це ментально-лінгвальне утворення, її елементами є концепти, тобто зазначені інформеми. Експонентом мовної картини світу є етнічна мова [4, с. 42].

Як видно з зазначеного вище, підставою диференціації картини світу і мовної картини світу є фіксованість і представленість інформації в мові.

Картина світу може бути глобальною, загальнолюдською, оскільки містить в собі логіку людського мислення. В цьому сенсі картини світу у всіх людей мають загальні риси, так як людське мислення здійснюється за єдиними законами. Однак у представників різних епох, різних соціальних і вікових груп, різних галузей наукового знання та професій картини світу можуть бути різними. Люди, які розмовляють різними мовами, можуть мати при певних умовах подібні картини світу, а люди, які говорять одною мовою, – різні. У картині світу взаємодіють загальнолюдське, національне, соціальне і особистісне [17, с. 107].

Мовна картина світу обумовлена етнічною мовою і в ній репрезентована, отже, вона не може мати глобальний характер, хоча загальнолюдські елементи, безумовно, в ній представлені.

Таким чином, мовна картина світу відноситься до картини світу як одиничне до цілого, займаючи при цьому значний простір у картині світу, оскільки знання, яке надається людині рідною мовою, набагато перевищує за обсягом і якісним розмаїттям знання, отримане з усіх інших джерел.

Мовна картина світу, хоча й об'єднується з картиною світу і накладається на неї, повністю її не покриває. «Мовна картина світу здатна відобразити лише частину «образу світу» [4, с. 46]. Це відбувається у зв'язку з протиріччями між нескінченністю світу і кінцевим числом дискретних одиниць мови [4, с. 43]. О. Кубрякова висловлює думку про вбудованість мовної картини світу в концептуальну як частини в ціле: «Мовна картина світу ... розглядається як важлива складова частина загальної концептуальної моделі світу в голові людини, тобто сукупності уявлень і знань людини про світ,

інтегрованої в ціле і допомагає людині в її подальшій орієнтації при сприйнятті і пізнанні світу» [11, с. 169].

О. Кубрякова виділяє три зони «впливу мови на концепти і поняття, які формуються», тобто зони, в яких проявляється невідповідність концептуального мовному, зображуючи їх у вигляді дотичних, вбудованих одне в одного кіл різної величини й різного діаметру. Перша зона відображає безпосередній вплив мови на концепти і поняття, що формуються; друга – опосередковане узагальненнями і абстракціями, сформованими на основі властивостей мовних знаків і їх функціонування на основі значень, виокремлюваних з мовних форм і потім абстрагованих, третя зона не має вербального вираження [11, с. 145–146].

В. Маслова вважає, що «концептуальна картина світу є набагато багатшою, ніж мовна картина світу» [12, с. 50]. Доказом є той факт, що концептуальна картина світу може бути представлена за допомогою просторових (верх – низ, правий – лівий, схід – захід, далекий – близький), часових (день – ніч, зима – літо), кількісних, етичних та інших параметрів.

У процесі пізнання світу людина постійно розвиває, коректує картину світу, і це відбувається досить швидко. Мовна ж картина світу закономірно змінюється повільніше, вона консервативна і довго зберігає архаїчні елементи попередніх картин. Ці елементи є основою для створення нової картини світу, вони в процесі пізнання наповнюються новим змістом. При цьому мовна картина світу здатна утримувати в собі як застарілі, так і нові картини світу. З точки зору В. Касевича, «виникають розбіжності між архаїчною та семантичною системою мови і тієї актуальною ментальною моделлю, яка є дійсною для даного мовного колективу і проявляється в породжуваних ним текстах, а також в закономірностях його поведінки» [5, с. 32]. Такий мовний континуум

забезпечує спадковість і розвиток мовної картини світу й концептуальної картини світу.

Об'єктом вивчення у лінгвістиці все ж є мовна картина світу, так як її експонентом у свою чергу є мова. Тому більш детально зупинимося на особливостях мовної картини світу.

Отже, *мовна картина світу* – це ментально-лінгвальне утворення, інформація про навколишній світ, відображена в індивідуальній або колективній свідомості. Ця інформація репрезентується засобами мови [15, с. 57].

Особливості мовної картини світу і її природа обумовлені мовою, оскільки мова – це найважливіший спосіб формування знань людини про світ. У процесі діяльності людина пізнає об'єктивний світ і фіксує результати пізнання у слові. Сукупність цих знань, представлених у мовній формі, і є мовною картиною світу, яку називають також «мовною репрезентацією світу» і «мовною моделлю світу». Однак найбільш часто вживається термін «мовна картина світу» [22, с. 407].

«Величезний виграш людини, яка володіє розвиненою мовою, полягає в тому, що світ подвоюється. За допомогою мови, яка позначає предмети, ця людина може мати справу з предметами, які безпосередньо не сприймаються і які не входять до складу її власного досвіду ... Людина має подвійний світ, в який входить і світ безпосередньо розкритих предметів, і світ образів, об'єктів, відносин і якостей, які позначаються словами», – пише Т. Панасенко [14, с. 382].

Також в межах мовної картини світу здійснюється зв'язок мови з мисленням, навколишнім світом, культурними та етнічними явищами, а також явищами всередині самої мови. О. Залевська спирається на слова О. Лосєва, цитуючи його: «Мова є системою сприйняття, тобто, світосприйняття; мова і є саме сприйняття» [4, с. 44].

Структуру мовної картини світу можна представити як розгорнуте полотно із зображеною на ньому вершиною і з поверненими до неї ділянками, компоненти яких розташовуються за принципом ступеневого звуження. У вершині цього зображення стоїть людина; до цієї вершини повернуто дві чільні гілки: «сама людина, її життєдіяльність» й «її оточення, сфера її існування». Саме таке первинне членування відповідає сприйняттю людиною самої себе і того, що існує навколо неї і «для неї» [15, с. 32]. Гілки діляться на безліч окремих фрагментів, кожен з яких можна у свою чергу також розділити на багатокомпонентні відрізки, усередині компонентів яких існує свій поділ на складові частини відповідно до ієрархії відносин. Так проявляється багатоплощинність, багатофрагментність та ієрархічність мовної картини світу.

Мовна картина світу має двоїсту природу. З одного боку, умови життя людей, їх навколишній та матеріальний світ визначають їх свідомість і поведінку, що знаходить відображення в їх мовній картині світу; з іншого, людина сприймає світ переважно через форми рідної мови, її семантику і граматику, що детермінує структури мислення і поведінки. Мовна картина світу є суб'єктивним образом об'єктивного світу, вона несе в собі риси людського способу світосприйняття, тобто антропоцентризму, який пронизує всю мову. Мовна картина світу – це цілісний, глобальний образ світу, який виникає у людини в ході всіх її контактів зі світом, і який є результатом всієї духовної активності людини [14, с. 382].

Мовна картина світу виконує дві базові функції: інтерпретаційну, що забезпечує бачення світу, і регулятивну, яка є орієнтиром людини в світі. Крім базових виділяються такі функції:

- а) іменування (предметів, ознак, явищ, процесів, станів, відносин, ситуацій, подій і т.д.);

- б) експлікації результатів категоризації явищ дійсності;
- в) ідентифікації явищ світу;
- г) орієнтації в навколишньому світі, соціалізації, належність до певної культури, до певного суспільства [14, с. 384].

Кожна природна етнічна мова має особливу картину світу, тобто відображає певний спосіб його сприйняття і організації. Мовна особистість організує зміст висловлювання відповідно до мовної картини світу, і в цьому проявляється специфічно людське сприйняття світу, зафіксоване в мові.

Наявність специфічних мов призводить до виникнення специфічних мовних картин світу у представників різних народів. Але існують також індивідуальні картини світу, які відрізняються у окремих людей. Це слід враховувати, говорячи про типологію мовних картин світу.

У науковій літературі (В. Касевич, В. Маслова, В. Постовалова) запропоновані різні типології мовних картин світу. В цілому класифікація мовних картин світу, на наш погляд, можлива за такими трьома критеріями:

1. За суб'єктом (носієм) мовної картини світу

«Існує стільки картин світу, скільки є спостерігачів, які контактують зі світом» [11, с. 143]. Розрізняються індивідуальні мовні картини світу, або картини світу мовної особистості, і колективні, або «софійні», мовні картини світу. Слід враховувати, що індивідуальні мовні картини світу утворюють у своїй сукупності цілісну мовну картину етносу. У той же час етнічна мовна картина світу є позачасовою, постійною базовою складовою картини світу мовної особистості. Найбільша колективна мовна картина світу – етнічна, але можуть виділятися всередині неї групові мовні картини світу:

територіальних, соціальних, професійних спільнот, а також мовні картини світу дорослих і дітей.

2. За об'єктом, що відображається мовною картиною світу

Мовна картина світу завжди відображає об'єктивну дійсність, навколишній світ. Однак у ній може бути представлений або світ цілком, у всьому різноманітті його зв'язків й обумовленостей, або фрагмент цього світу [12, с. 104]:

а) за обсягом відображуваного об'єкта виділяються цілісна, глобальна мовна картина світу (такими є міфологічні, релігійні, філософські, загальнонаукові) – і локальні мовні картини світу. До останніх відносяться професійні та окремо-наукові картини світу: фізична, хімічна, біологічна, геологічна, технічна (наукова картина техносфери), соціологічна, кібернетична, математична, інформаційна та ін. У зв'язку з цим говорять про картину мікросвіту, макросвіту, мегасвіту. Відповідно до характеру і результату діяльності суб'єкта-спостерігача (інтерпретатора) розрізняють раціонально-оброблені картини світу (функціональні, інформаційні, теоретико-ймовірнісні) і картинно-образні (художні) [12, с. 98].

б) за якістю відображуваного об'єкта розрізняють наукову і наївну мовні картини світу. Наївна мовна картина світу – це знання «звичайної» людини про світ, в якому вона живе і діє, в ній відбивається цілісний «наївний» погляд на світ. Ця картина світу «стихійно складається, закріплюється у щоденній практиці уявлення про навколишній світ» [11, с.151]. Висловлені в ній значення складаються в єдину для носіїв цієї мови систему світобачення, що включає в себе наївну фізику простору та часу, наївну фізіологію, наївну етику, наївну політологію тощо. Вчені підкреслюють донауковий характер наївної мовної картини світу, відзначаючи, що вона не збігається з науковою картиною світу, а зберігає в собі архаїчні уявлення, наприклад: *сонце встає та сідає; дощ*

іде. Наївна картина світу створюється повсякденним людським мисленням, яке «не здатне глибоко проникнути в сутність предметів і явищ», на відміну від наукового мислення, яке «зазвичай задовольняється результатами поверхневих спостережень» [11, с. 153].

3. За способами мовної репрезентації (експонентам) мовної картини світу

Виділяються мовні картини світу, відповідні компонентам загальнонаціональної мови: літературна мовна картина світу і територіально-, соціально-, професійно-обмежені. Можна виділити також мовні картини світу, які співвідносяться з функціональними різновидами літературної мови. Відзначаються навіть мовні картини світу окремих ситуацій, лексико-семантичних варіантів багатозначного слова як мікросвітів та ін.

Мовна картина світу репрезентується всіма рівнями мовної системи того чи іншого етносу: «Складовими частинами картини світу є слова, формативи й засоби зв'язку між пропозиціями, а також синтаксичні конструкції» [7, с. 14].

Найбільш наочно характер мовної картини світу представлений в лексиці, адже саме завдяки їй можливо «членування» дійсності, виділення в макрокосмі і мікрокосмі окремих об'єктів, на які направлена увага носія мови. Зв'язок картини світу і слова обумовлений безпосередньою спрямованістю лексичної системи до життя суспільства, соціальною спрямованістю, що визначає інші її специфічні риси: відкритість, проникність, множинність складових елементів.

Визнаючи провідну роль лексики в створенні мовної картини світу, дослідники попереджають про те, що не слід гіперболізувати роль окремого слова в загальному полотні мовної картини світу. Так, Ф. Бацевич зауважує: «Окреме слово з точки зору положення його в ієрархії аналогічно «елементарному об'єкту» і тому, як і атом, є

«невиразним» на тому рівні, де складається «картина світу», хоча в тому, щоб вважати кожне окреме слово елементом картини світу, немає принципової помилки» [1, с. 131].

З огляду на провідну роль лексики у формуванні мовної картини світу, не слід забувати і про різні тексти, які є «втіленням» мовної картини світу: поетичні, наукові, філософські, публіцистичні, прислів'я і приказки. Також зауважимо, що в семіотиці будь-яка форма реалізації картини світу – мовні тексти, соціальні інститути, пам'ятки матеріальної культури – називається текстом. Таким чином, мовна картина світу репрезентується як на рівні одиниці мови, так і на рівні різного роду текстів, які можна трактувати розширено [17, с. 214].

Картина світу, репрезентуючи світогляд і світорозуміння лінгвокультурної спільноти, визначає менталітет її членів, що проявляється в оцінці ними стану середовища і можливості його зміни, в позиції людини, її ставленні до світу (природи, тварин, самої себе, до інших людей), в поведінці людини. Відображення світу в людській свідомості не є пасивним, а діяльним [1, с. 135].

Висловлені в мові значення складаються в єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, яка імпліцитно властива всій лінгвокультурній спільноті.

1.2. Загадка як об'єкт досліджень у сучасних лінгвістичних студіях

Загадка – це «щось загадкове, сумнівне, невідоме, що збуджує цікавість; іносказання або натяки, короткий алегоричний опис предмета, запропонований до розгадки» [21, с. 132]. Початок вивчення загадки в науці про мову пов'язують з ХІХ століттям. За порівняно недовгий термін дослідження цього жанру можна виділити два основних періоди – філологічний (друга половина ХІХ століття – перша половина ХХ

століття) і етно-лінгвістичний, або антропологічний (друга половина ХХ століття – теперішній час) [16, с. 40].

Початком вивчення загадки можна вважати її визначення, дане Аристотелем. За Аристотелем «сутність загадки полягає в тому, щоб, кажучи про дійсне, з'єднати з ним неможливе. За допомогою поєднання загальноживаних слів цього зробити не можна, а за допомогою метафор можливо, наприклад, «Чоловіка я бачив, який вогнем припаював мідь до людини» тощо» [16, с. 99].

У етнолінгвістиці об'єктом вивчення є загадка, яка розуміється як текст культури, а також умови її побутування. Загадка і розгадка – це знання, що передається з покоління в покоління [16, с. 40]. Особливу увагу приділяють питально-відповідальній формі загадки, її метафоричності, неповноті опису задуманого денотата.

Значний внесок у «загадкознавство» зробили такі дослідники, як В. Топоров, Ю. Левін, А. Головачова, М. Рибникова, Д. Садовніков, В. Митрофанова, М. Ковшова та ін. Серед зарубіжних авторів, чії праці присвячені вивченню загадок, виділяються С. Сендерович, Е. Кенгес-Маранда, Р. Петш, А. Тейлор, Р. Джордж і А. Дандес, Т. Грін і В. Пепічелло, І. Хемнетт, Ч. Скотт, Р. Д. Абрахамс та ін.

Перш за все, необхідно відзначити особливий внесок у вивчення загадки укладачів відповідних збірок. Серед збірок англійських загадок можна виділити книгу А. Тейлора «Англійські загадки в усній традиції» (*English Riddles from Oral Tradition*), яка вийшла в 1951 році; а також «Англо-саксонські загадки Ексетерського кодексу / Ексетерської книги» (*ExeterBook*, 1961).

В основі більшості збірок з загадками лежить тематичний спосіб організації. Так, у збірках українських загадок знаходимо загадки на наступні теми: житло, тепло і світло, внутрішнє оздоблення, домашнє господарство (начиння і посуд), їжа і питво, рукоділля (пряжа, тканина,

шиття), одяг і прикраси, двір, город і сад, домашні тварини, упряж і виїзд, на селі, землеробські роботи, в поле, ліс, на пасіці, вода, світ тварин (звірі, птахи, риби, плазуни й інше), люди і будова їх тіла, земля і небо, явища природи (погода), поняття про час, життя, смерть, душа та інше, віра, обряди і порядки, грамота і книжна мудрість [14, с. 384]. Однак, укладач «Малої філологічної енциклопедії» Т. Цимбалюк зазначає, що при групуванні загадок за темами не всі з них можуть знайти своє місце в розділах збірника. З цієї причини він окремо виділяє ще два розділи: питання і відповіді, а також рахунок і завдання [17, с. 74].

Інший спосіб організації загадок знаходимо в роботі А. Тейлора, який ставить на перше місце не задуманий денотат, а образний компонент загадки. Так, у А. Тейлора загадки організовані за такими розділами: *comparisons to living creatures* (порівняння з живими істотами), *comparisons to an animal* (порівняння з твариною), *comparisons to several animals* (порівняння з декількома тваринами), *comparisons to a person* (порівняння з людиною), *comparisons to several persons* (порівняння з декількома людьми), *comparisons to plants* (порівняння з рослинами), *comparisons to things* (порівняння з предметами), *enumerations of comparisons* (порівняння з декількома різними об'єктами), *enumerations in terms of form or form and function* (порівняння з декількома об'єктами за формою або за формою і функціями), *enumerations in terms of colour* (порівняння з декількома об'єктами за кольором), *enumerations in terms of acts* (порівняння з декількома об'єктами за дією) [39].

Значення збірок загадок, подібних до вказаних вище, важко переоцінити, так як вони вміщують в себе «загадкові» тексти, що відображають картину світу народів, яким належать, і містять матеріал для подальших досліджень.

Учені, які зверталися до цього жанру, намагаються з'ясувати, які загадки є «справжніми» / «істинними», реконструювати «загадковий» прото-текст. При цьому важливу роль відіграє поділ на народну та літературну загадки. До «істинної» загадки, як правило, відносять народну. У своїх працях, присвячених загадці, вітчизняні та зарубіжні автори виходять з того, що вона передбачає наявність питання/загадки і відповіді/розгадки, приділяють особливу увагу описовій частині/питанню, а також намагаються простежити зв'язок задуманого предмета, явища або дії з тим, як вони представлені в тексті загадки.

В. Топоров розглядає загадку як явище культурно-мовне і стверджує, що загадку слід вивчати, беручи до уваги те, що її вихідний локус являє собою текст, який розуміється як ціле, а «окрема загадка – не більше ніж віддалений від сакрального цілого тіла її профанізована складова» [18, с. 472]. «Загадковий» текст, основною особливістю якого є метафоричність, автор відносить до текстів з чітко вираженою формальною специфікою. Загадка, за В. Топоровим, має питально-відповідальний характер, і основу її становить саме питання. Автор виділяє два основних типи загадок, виходячи зі зв'язку питання й відповіді: в першому типі питання може мати більше однієї відповіді, всі з яких визнаються правильними, а в другому загадник веде свідомо заплановану гру, припускаючи спростування найбільш очевидної розгаднику відповіді. Особливість мови тексту загадки, згідно з В. Топоровим, полягає в своєрідності розподілу стандартних елементів мови, а також в наявності загадкового елемента. Для загадки також характерна сукупність відносно частоповторюваних елементів, вони мають особливе значення для загадок, з віршовано-поетичною природою, ритмом і римою [18, с. 472–483].

С. Сендерович дає визначення загадки з семантичної точки зору, називаючи загадку текстом, денотатом якого служить деякий об'єкт, в

цьому тексті явно не названий і ніяк конкретно не описаний. При цьому автор відзначає, що обов'язковою функцією даного тексту є спонукання адресата назвати денотат. За С. Сендеровичем, принципом існування загадки слід вважати свідому зашифрованість відношення знака до денотату [16, с. 45]. Дослідник виділяє три основні типи загадки:

- 1) признакові: «Маленький, гіркий, цибулі брат (часник)»;
- 2) сегментні («Чотири вуха, а пір'я не злічити (подушка)»;
- 3) сегментно-структурні («Три теляти, один хвіст (виделка)» [16, с. 47].

Загадка має такі властивості, як структурність (побудована з використанням формальних семантичних механізмів) і нереалістичність (описує неможливу або неправдоподібну ситуацію), кожна з яких і формує внутрішній *point*. Відзначається й існування загадок, які внутрішнім семантичним *point*'ом не володіють («реалістичні» й нейтральні загадки). До них відносять, наприклад: «Двоє зйдуться, приобіймуться (ворота)».

Загадці властивий ефект обманутого очікування, що виникає через порушення ізоморфізму між вихідною і перетвореною ситуаціями. Зазначені порушення можна звести до двох великих груп: змінам відносин між об'єктами, що входять у вихідну ситуацію, або їх частинами, а також зміни обсягу ситуації в процесі синтезу загадки. Зміна відносин між елементами вихідної ситуації може бути пов'язана з відчуженням об'єкта від його, приєднанням до об'єкта частини, зміною зв'язку між елементами вихідної ситуації й іншими видами з'єднання й розділення елементів.

Зміна обсягу вихідної ситуації при синтезі загадки може бути представлено кадрюванням двухоб'єктної ситуації, згортанням початкової ситуації, пропуском прихованих елементів, анулюванням й одностороннім розгортанням перетвореної ситуації [16, с. 63].

Загадка спрямована на те, щоб «розгорнути уявлення про предмет» і вона зазначає видове, а не родове. Так, загадуються зазвичай конкретні овочі, тварини тощо, а не взагалі будь-яка тварина або овоч. Загадки можуть відображати походження предмета, його функції, біографію, а також зорове або слухове враження людини від предмета. В основі загадки лежить метафора чи метонімія.

До цієї теми зверталось багато зарубіжних дослідників, які аналізували загадки народів світу. Так, С. Сендерович у своїй роботі «Морфологія загадки», приділяючи велику увагу досягненням інших дослідників (в основному Р. Петша і А. Тейлора), робить спробу опису структури «справжньої» загадки, багато в чому спираючись на праці А. Тейлора. Згідно з С. Сендеровичем, загадку слід визначити не як питально-відповідну форму, а як двочленну, або біномінальну, форму висловлювання. Відзначаючи логічну несумісність компонентів загадки, для опису логічних відносин між її частинами він пропонує використовувати термін "*hiatus*". У «загадковому» описі С. Сендерович бачить з'єднання фігуративного і буквального, що відносить до характеристики «справжньої» загадки. За С. Сендеровичем, область народної загадки ширше, ніж область загадки «справжньої», цю думку він підкріплює прикладами народних загадок, в структурі яких відсутній буквальний компонент: "*In this world it's a mountain, and upon this mountain it's a grass piece (a man's head)*"; або компонент фігуративний "*Round the fields all day, / Sits on the table all night (milk)*". С. Сендерович вважає, що віднести до «справжньої» слід саме ту загадку, в якій присутні буквальний і фігуративний компоненти, пов'язуючи це з тим, що дана форма «структурно повноцінна», в той час як інші представляють її спрощені варіанти. Поява більш пізніх (спрощених) форм загадки, за вченим, може свідчити про її виродження [16, с.63]. Рішення віднести до «справжньої» загадки складну форму автор

пов'язує з тим, що «культурні феномени не рухаються один за одним в лінійній послідовності і висхідно в процесі прогресивного розвитку» [16, с. 77].

Видатний фінський антрополог і фольклорист Е. Кенгес-Маранда розуміє загадку як «структурну одиницю, яка завжди складається з двох компонентів – образної частини і відгадки, обидві частини загадки закодовані відповідно до прийнятого найменування жанру» [6, с. 253]. Згідно з Е. Кенгес-Маранда, загадку слід розглядати як знак, в якому те, що означає, – ядро загадки, а означуване – відповідь на загадку. Різні дослідники (С. Сендерович, Т. А. Грін, В. Дж. Пепічелло та ін.) критикували позицію і висновки цієї дослідниці, маючи на це підстави. Одним з основних критичних зауважень стало те, що Е. Кенгес-Маранда в своїх дослідженнях робила безуспішні спроби перенести лінгвістичну термінологію в теорію літературознавчого аналізу метафори в загадках. Розглядаючи взаємозв'язок загадки і відгадки на матеріалі фінських загадок, вона виділяє загадки-метафори (порівняння двох різних об'єктів, схожих за формою або структурою) і загадки-парадокси (порівняння двох речей, схожих за функцією). Загадки-метафори автор визначає як об'єкт поєднання двох множин, а загадку-парадокс – як перетин двох множин [6, с.273–275]. Дослідник встановлює, що в загадці поєднується непоєднуване, і виділяє наступні відносини між загадкою і відгадкою:

Образна частина загадок	Відповідь
Людина	Предмет культури
Людина	Дика рослина
Дика рослина	Людина
Людина	Домашня тварина
Колір	Предмет культури
Предмет культури	Предмет культури

Природний предмет	Предмет культури
Людина	Явище природи
Явище природи	Предмет культури
Число	Явище природи
Дика тварина	Людина
Предмет культури	Домашня тварина
Домашня тварина	Предмет культури
Предмет культури	Людина
Предмет культури	Явище природи
Число	Бог

[5, с. 273].

Крім того, Е. Кенгес-Маранда розрізняє загадки прості (одночленні, які містять одне справжнє посилання, одне помилкове посилання і одну відповідь), складні (багаточленні: будь-який з компонентів є поширеним) і ланцюжкові (багаточленною є і образна частина, і відповідь). Проста загадка складається з п'яти елементів: явний термін, постійне посилання, приховане змінне посилання, явне змінне посилання, а також прихований термін (відповідь). Складна і ланцюжкова загадки є рядом трансформацій простої загадки [6, с. 257–263].

Німецький дослідник Р. Петш в своїх працях розмежовує «справжню» (*die wirklichen Volksrätsel*) і «несправжню» (*unwirkliche*) загадки, виділяючи, насамперед, описову частину загадки як обов'язкову умову для справжньої загадки, що має або образотворчий характер, або ехо-подібне звукове відображення і утворює ядро загадки. Згідно з Р. Петшем, в загадці можна виділити п'ять основних складових: вступне обрамлення (*ein führendes Rahmenelement*), компонент ядра, який побічно називає, або представляє, задуманий предмет (*benennendes*

Kernelement), описовий компонент ядра (*beschreibendes Kernelement*), гальмівний компонент (*hemmendes Element*), а також заключне обрамлення (*abschliessendes Rahmenelement*). Однак не всі вони є обов'язковими для загадки. За Р. Петшем, щоб визначити загадку, досить двох елементів: компонента ядра, який побічно називає, або представляє, задуманий предмет і описового компонента ядра [цит. за: 16, с. 60–63].

Американський дослідник А. Тейлор вважає, що справжня загадка (*True riddle*) являє собою порівняння загадуваного об'єкта з об'єктом, який сильно від нього відрізняється. А. Тейлор, як і Р. Петш, розрізняє в загадці ядро і компоненти обрамлення. У ядрі він виділяє дві основні складові: основний описовий компонент (*positive element*), який має метафористичний характер, і протиставлений йому *negative element*, який має буквальний характер. Так, в ірландській загадці про картоплю “*Something has eyes and can not see*” (З очима, але не бачить) метафористичний характер має слово *eyes* (з очима), яке може видатися розгаднику буквальним, що ускладнює загадку, а буквальним – *can not see* (не бачить) [39, с. 111–112].

Дослідники Р. Джорджес і А. Дандес, визначаючи загадку, підтримують точку зору Р. Петша й А. Тейлора й зосереджують свою увагу на описовій частині загадки. На їхню думку, щоб дати структурне визначення загадки, необхідно виділити мінімальну одиницю аналізу, для якої вони теж пропонують термін «описовий компонент». За Р. Джорджесом і А. Дандесом, описовий компонент складається з теми (*topic*) і коментаря (*comment*). Тема – об'єкт, який визначається, а коментар – твердження про нього, пов'язане, як правило, з його формою, функцією або дією. Так, загадка про сірник “*It has a head but can not think*” (З головою, але не думає) складається з двох описових компонентів (перший – “*It has a head*” (з головою), другий – *but can't*

think (але не думає) [27, с. 112-113]. Ґрунтуючись на цьому, вони дають наступне визначення: «Загадка – традиційний словесний вираз, який складається з одного або більше описових компонентів, які можуть бути в опозиції. Референт повинен бути розгаданий» [27, с. 113].

Т. А. Грін й В. Дж. Пепічелло визначають загадки як традиційні питання різних типів (на відміну від алегоричних описів), які припускають відповідь. Наприклад, загадка про каву, побудована на грі слів (*ground* як земля, *ground* як мелений): “*When is coffee like the soil? – When it’s ground*” [28, с. 17]. Згідно з авторами, загадка має питально-відповідну форму і передбачає можливість її розгадування завдяки інформації, яка наводиться у питанні. Дослідники відзначають, що розгадка можлива за умови, якщо людина зуміє визначити прийоми, що лежать в основі загадки й ускладнюють розгадку, а інформація, необхідна для розгадки, в свою чергу, визначається обізнаністю людини в цій культурній системі. Акт загадування при цьому повинен здійснюватися в рамках даної традиції і в певному контексті загадування [28, с. 19].

Згідно з Ч. Скоттом, загадку слід визначати як одиницю дискурсу, що складається з обов’язкового пропозиційного слоту, заповненого висловлюванням *p* (*proposition*), а також обов’язкового слоту відповіді, заповненого висловлюванням *a* (*answer*): “*unit of discourse consist in go fan obligatory propositions lot filled by anutterance p and obligatory answers lot filled by anutterance a*” [цит. за: 28, с. 4]. Ч. Скотт, звертаючись до семантичного аспекту загадки, концентрує увагу на неповній семантичній відповідності між описом і розгадкою, цю невідповідність він називає «затемненою семантичною відповідністю» (“*partially obscured semantic fit*”). Описову частину загадки Скотт визначає як сукупність аллосем, які видозмінюють деяку семантичну рису, представлену у відповіді [цит. за: 28, с. 29].

Р. Д. Абрахамс, звертаючись до загадки, враховує як структурний, так і когнітивний аспекти. Він виділяє чотири основні способи подання образу (або гештальту) в загадці: опозиція, неповний опис, надмірні подробиці в описі, помилковий образ [21, с. 131]. Також науковець зазначає, що загадки є однією з форм двозначності або амбівалентності, і вивчати їх слід беручи до уваги соціальні і когнітивні функції двозначних або амбівалентних висловлювань, понять і дій. У загадці він бачить поєднання двох взаємно невідповідних множин концептів або правил інтерпретації [21, с. 133].

Необхідно також підкреслити, що список дослідників, які зосереджують свою увагу на загадці, цим не вичерпується, а беручи до уваги інтерес, який загадка являє як об'єкт дослідження завдяки своїй структурі і збереженим в ній культурним символам, необхідно відзначити, що даний список продовжує поповнюватися.

У лінгвістиці дослідження загадки розвивається в різних аспектах. Дослідники відзначають, що її основу становить питальна частина, «загадковий» текст, який автори ділять на різні складові й виділяють на основі цього певні типи загадок. Структура загадки, на думку більшості дослідників, включає образний і прямий компоненти, хоча існують і загадки, в складі яких присутній тільки один з них. В основі образного компонента загадки лежить, як правило, метафора, порівняння або метонімія. Багато загадок також містять елементи, які ускладнюють їх відгадку, класифікація яких представляє окремий інтерес.

З огляду на праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, присвячених вивченню загадки, відзначимо, що її слід розглядати в контексті традиційної культури, до якої вона належить. Особливе значення мають дослідження образної семантичної структури загадки, її образного компонента. Важливо також описувати самі умови загадування. Найбільш перспективним у сучасній науці про мову

представляється розробка культурно-когнітивного аспекту дослідження загадки як знака, що зберігає в собі культурну інформацію. Загадка – текст культури, який необхідно дослідити в контексті культури і того пареміологічного дискурсу, частиною якого ця загадка є.

РОЗДІЛ 2

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ТА ЇЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ В АНГЛІЙСЬКИХ ЗАГАДКАХ

2. 1. Основні способи текстобудови англійської загадки

Англійські загадки пов'язані з натяками, мовною грою, недомовленістю, високим ступенем імпліцитності, інтонації змісту висловлення як специфічними характеристиками англійського спілкування. Ці особливості англійського стилю комунікації пояснюють популярність цього жанру в Англії. В основі побудови англійської загадки лежать такі когнітивні операції, як порівняння, поєднання / контрастування, ототожнення об'єктів, інверсія їх статусу, за допомогою яких одні концептуальні структури інтерпретуються (маскуються) за допомогою інших [23, с. 143]. Такі способи побудови значень і їх поєднання спрямовані на створення особливих ментальних просторів, світів семантичних зближень, аналогій і протиставлень. В англійських загадках поєднується очікуване й несподіване (парадоксальне), реальне й вигадане, буквальне і фігуративне, серйозне й комічне, висловлюючи певне емоційне ставлення до світу. Загадка, з таких позицій, розглядається як «прототипний жанр мистецтва», поетика «відчуженої» репрезентації речей. Ефект відчуження досягається за допомогою ряду специфічних для цього жанру способів текстобудови [18, с. 279].

По-перше, англійська загадка спочатку виникає як міфо-поетичний текст, в основі якого лежать гносеологічні операції порівняння й ототожнення, здатність співвідносити явища з різних областей, інтерпретувати одне через інше. Стародавні англійські загадки маніпулюють смислами, епітетами, порівняннями, метафорами, символами, формуючи певний погляд на світ представляють собою способи образної експлікації концептуального змісту культурного

свідомості образотворчими засобами мови. Національну англійську культуру відрізняють специфічні мовні образи. У стародавніх англійських загадках море (*sea*) – це шлях (обитель) лебедя або кита (“*swan’s road, the whale’s path*”), соловей (*nightingale*) – *eald aefensceop* – “*great evening singer, bard*” – майстерний вечірній співак, поет, який виконуючи свої буфонади (*scéawendwise* – “*buffoon’s song*”), більше імпровізує, ніж діє за сценарієм (давн.-анг. *Nihtegale* – «той, хто співає в ночі» – *sings (galan) “in the night” (niht)*, “*a night singer*” (*niht + gale*), а *niht-gale* , *niht egale*); відро (*water-bucket*) – втомлений слуга (“*sleep-weary servant*”), граблі (*rake*) – звір ікластий (“*toothy beast*”), золото (*gold*) – яскравий карбований король (“*bright-cloaked, hammered king*”), місяць – істота, що несе вкрадене світило між рогами (“*a wonderful creature carrying light plunder between its horns*”), цибуля (*arrow*) – бойова змія (“*battle-snake*”), корабель (*ship*) – кінь морський (“*sea-horse*”) [34, с. 201].

Щоб складати загадки, як зазначив англійський етнограф А. Тейлор [39, с. 78], необхідно добре володіти здатністю абстрактного порівняння; крім того, потрібен значний запас знань, щоб цей процес став загальнодоступним і з серйозного заняття перейшов у гру. На більш пізніх стадіях розвитку культури загадка зберігається в основному для дитячої гри, в яку також грають дорослі. Однак неважко помітити, що деякі з більш пізніх і сучасних англійських загадок також будуються на порівнянні двох об’єктів, заміні одного об’єкта іншим, з’єднанні двох об’єктів в одному, тобто прийомах міфо-поетичного символізму. У них дні тижня – брати (“*Seven brothers: five work all day; / the other two just play and pray*”), дощ – безліч падаючих ниток, зникаючих в річці (“*A thousand threads, / Ten thousand threads, / They fall into the river / And are never seen again*”), хмари – білі вівці, що пасуться на блакитному пагорбі і завмирають щоразу, коли стихає вітер (“*White sheep, white sheep, / On a*

blue hill, / When the winds stop, / You all stand still. / You walk far away, / When the winds blow. / White sheep, white sheep / Where do you go?”), місяць (“*a young moon*”) – двоє ріжок, які гордо пливають на хмарі по небу (“*Two little golden horns are sitting on a cloud, / Floating slowly in the sky, looking very proud*”).

По-друге, в багатьох англійських загадках світ показаний очима речей, ніби пропущений через їх свідомість. У таких загадках, званих «проективними» (“*projective riddles*”) [43, с.73], речі, що говорять, загадкові істоти розповідають про обставини, в яких вони опиняються, про свої властивості й призначення: “*In my belly is a black wonder*” – «Усередині мене знаходиться чорний скарб» (про чорнильниці); “*My dress is silver*” – «Моє плаття – то є срібло» (про кубок для вина); “*Often I must war with the waves, fight with the wind*” – «Воюю я з хвилями, з вітром я б’юся» (про якорі). Вони завершують свої висловлювання мовними формулами: “*Say what I am called; Say who I am*” – «Скажи, хто я; Скажи ім’я моє»; “*Find what I am called, useful to men. My name is famous and holy in itself*” – «Вгадай, що я таке, потрібне людям. Ім’я моє відоме всім і святе» (про книгу). Ці формули-обрамлення розкривають перформативну функцію загадок, дозволяють розглядати енігматичний текст як дію, що спонукає до дії у відповідь – реакції у вигляді відгадки, до гри з загадковою істотою.

По-третє, звичайні, добре знайомі людині предмети репрезентуються з абсолютно несподіваних ракурсів і в несподіваних положеннях, з різних сторін. Загадки руйнують стереотипне, звичне зорове сприйняття й ілюструють трансформаційну природу перцептивного образу, на кшталт малюнків П. Пікассо, М. Ешера або Ф. Леже, за рахунок перцептивного розширення, продовження або зміщення перспективи репрезентованих загадками об’єктів, сцен. Такого

роду репрезентація пов'язана з можливостями уяви і образотворчих засобів мови.

Виділяються загадки, в яких реальність повідомляється об'єкту його описом. Описи виступають засобами управління уявою. Образ розділяють на окремі елементи, в яких вишуковуються виразні особливості й komponуються в його опис. Опис виконує функцію ідентифікації і одночасно кодування референтної складової висловлювання, полягає в характеристиці або фігуративному найменуванні загадуваного об'єкта. Функція опису як відображення складових частин або властивостей об'єкта полягає в його відповідності загадуваному об'єкту, побаченого в новому, незвичному світлі: *“There was a green house. Inside the green house there was a white house . Inside the white house there was ar ed house. Inside the red house there were lots of babies”* – «Деся, невідомо де, стояв собі зелений будинок. У ньому був білий будинок. У білому домі червоний будинок. У червоному будинку – багато діток» (про кавун). Крім фігуративного опису (кавун – як незвичайний будинок з будинків, «будинок-матрьошка», насіння – «маленькі діти»), загадка використовує поглиблення «глядацької перспективи» (ми входимо спочатку в один будинок, проходимо через нього в інший і т.д.). Аналогічним чином будується і наступна загадка про людину як будинок, в якому заховано серце: *“Upon a lone hill there was a little house, / In the house there was a little room, / In the little room there was a little trunk, / In the little trunk there was a little cup, / In the little cup there was a little drop, / Which no man could do without. – The heart’s blood”*.

Описи можуть являти собою схематичні начерки, умовне позначення об'єкта за допомогою його буквального порівняння з іншими об'єктами: *“I am within as white as snow, / Without as green as herbs that grow; / I am higher than a house, / And yet am lesser than a mouse”* (*Walnut on a tree*) – «Усередині я білий як сніг, / Зовні зелений,

як трава, / Я вище будинку, / І все ж менше мишки». Загадка будується на метонімічному зв'язку описів двох об'єктів – плоду й горіхового дерева. Або, наприклад: *“White as snow, green as grass, black as smut” (Blackberry); “As high as a castle, / As weak as a wastle; / And all the king’s horses / Can not pull it down”(Smoke); “Green as grass, white as milk, red as blood, black as ink”(Watermelon).*

В англійських загадках спостерігається також подолання статичності портретів загадкових істот, створення динамічного опису, який передбачає репрезентацію сукупності локальних ознак, які розкривають функціональне призначення загадуваного об'єкта, а також особливостей його функціонування (його «поведінки») в певних обставинах: *“Old Mother Twitchett had but one eye, / And a long tail which she let fly; / And every time she went over a gap, / She left a bit of her tail in a trap” (needle and thread)* – «У бабусі Твітчетт було тільки одне око і довгий хвіст, який за неї вився, і кожен раз, як вона проходила над ямою, вона залишала частину свого хвоста в пастці» (про голку з ниткою).

Виділяються загадки, в яких опис служать не тільки засобом ідентифікації предмета, а й створює ефект оповідання. Репрезентація деталей в них доповнюється сценами військових дій або буденних справ, подробицями світу природи або повсякденному житті людей. Ці описи виступають не як декоративний фон, а як органічний елемент різних дій, що складаються в єдину картину життя загадкової істоти.

Загадки-описи умовно протиставляються загадкам-оповіданням або наративам. Наративи (від латинського *narrare* – розповідати) традиційно розглядаються як сюжетні структури, що розвиваються у часі і репрезентують вчинки своїх героїв, які переборюють різні перешкоди на шляху до своїх цілей [43,с. 92]. Наратив містить в собі природність в процесуальному вигляді: «Сама природа розповідання полягає в тому, що текст будується синтагматично, тобто з'єднанням

окремих сегментів в тимчасовій (лінійній) послідовності» [32, с. 41]. Життя загадкової істоти постає як унікальний нарратив, у якому розгортання дії підпорядковане процесу її лінійного розвитку. Існує безліч різних загадок-історій про життя загадкових істот. Як приклад може виступати загадка, в якій якась істота (пташеня зозулі) розповідає про те, як осиротіло ще до свого народження і було покинуте батьками (буквально без дихання, не навчившись дихати, тобто в яйці) і стало рідним для чужої матері: *“I was an orphan before I was born / Cast without breath by both parents / Into a world of brittle death, I found / The comfort of kin in a mother not mine”*.

Наратив розглядається як рівнева структура дискурсивних практик, що зв’язують в єдине висловлювання як мінімум дві різні події – референтну й наративну: «Перед нами дві події – подія, про яку розказано в творі, і подія самого розповідання (в цій події ми й самі беремо участь як слухачі-читачі); події ці відбуваються в різний час (вони різняться й за тривалістю) і в різному місці, і в той же час вони нерозривно з’єднані в єдину, але складну подію, яку ми можемо позначити як твір» [3, с. 56]. Під референтною подією (подією, про яку розповідається) розуміється актуальна зміна деякого стану, стану справ (ситуації). Світ постійно зазнає змін. Виділяються тексти загадок, що репрезентують події під назвою «буря», «вітер», «дощ» тощо. Ці тексти демонструють природні явища в прискореному темпі, так що процес змін, звичайно розтягнутий в реальності на тривалий час, стискається до низки миттєвостей. Ці зміни можуть носити циклічний характер, як наприклад, в англійській загадці про дерево (*a tree*): *“In spring I am gay, / In handsome array, / In summer more clothing I wear; / When colder it grows, / I fling off my clothes; / And in winter quite naked appear”* – «Навесні мені весело в красивому вбранні, влітку на мені ще більше

одягу, як приходять холоди, я знімаю свою сукню і взимку стою оголеною».

2.2. Дискурсивні стратегії англійської загадки

Відповідно до аналізу загадки з лінгвістичної точки зору важливими виявляють три мовних рівні:

- 1) фонологія;
- 2) морфологія;
- 3) синтаксис.

Семантика досліджується на всіх трьох рівнях. На всіх трьох рівнях загадка як мовна гра використовує явище неоднозначності.

На фонетичному рівні для створення неоднозначності в англійських загадках використовується явище омофона: “*What has a mouth but not eat?*” (*River*); “*What does a man say when he walks into a bar?*” (*Ouch!*); “*How many seconds are there in one year?*” (*Twelve: January second, February second, March second ...*). У наведених прикладах різні лексеми мають одну і ту ж форму: *mouth* – «рот» і «гирло»; *bar* – «бар» і «перекладина»; *second* – «секунда» і «порядковий номер». Такі загадки часто використовуються як різновид жарту. Наприклад: “*Why were the little drops of ink crying? – Their mother was in the pen and they did not know how long her sentence would be*”. Слово *sentence* у відповіді до даної загадки має два значення – «пропозиція» і «покарання, вирок». В обох випадках краплі могли плакати, оскільки їх мати була зайнята надовго – або написанням довгого речення, або відбуванням покарання.

Деякі англійські загадки призначені тільки для усного пред’явлення, оскільки потенціал їх неоднозначності базується на різному написанні слів при їх однаковій вимові. Наприклад: “*What are the two strongest days of the week ? – They are Saturday and Sunday. All the*

others are weak / week days” (*weak* – «слабкий» повинен мати ту ж вимову, що і *week* – «будній»); “*Why did the pony have a sore throat? – Because it was a little horse / hoarse*” (*horse* – «конячка» збігається за звучанням з *hoarse* – «хрипкий»). “*What is the tallest building in our town? – The library. It has the most stories*” (*stories* – «історії, розповіді» звучать так само, як *storeys*, *stories* – (American English) «поверхи»).

Особливістю англійської фонетики є те, що деякі букви, присутні в написанні слова, випадають при його вимові, що також вносить елемент неоднозначності в розуміння загадки для відгадника: “*What did the fish say when he hit the wall?*” (*Dam!*). В даному прикладі *Dam* («Прокляття!») збігається за своїм звучанням зі словом *Damb* («дамба»). Ми виділяємо також загадки, які побудовані на грі з перестановкою букв (звуків). Так, прочитання слів з кінця може слугувати підказкою до розгадки: “*What goes “ZUB, ZUB”?*” (*A bee flying backwards – “Buz, Buz”*). Аналогічний прийом ми спостерігаємо в наступній загадці: “*Forward I am heavy, but backward I am not. What am I?*” (*Forward I am ton, backwards I am not*). Ця загадка будується на грі зі словом *not*, читаючи яке з кінця отримуємо слово *ton* («тонна»).

Крім омофону, при побудові загадки на фонетичному рівні використовується гра з наголосом і паузацією. Так, до загадки “*What bird is lowest in spirits?*” відгадкою служить *Bluebird* (порода птахів), але якби існували птахи «в поганому настрої», то відгадкою було б словосполучення *blue bird* з двома наголосами і невеликою паузою між словами, якої немає в складному слові. Це ж явище ми спостерігаємо в наступній загадці: “*What’s a minimum?*” (*A very small mother*). Якщо загадане слово вимовити з двома наголосами, як словосполучення, то воно буде еквівалентом до слова «міні-мама» (*mini-mum*). Різна постановка наголосів в вихідному слові дозволяє сприймати його інакше. Розбіжність між вимовою і написанням слів дозволяє

створювати загадки такого типу: “Which letter is always trying to find reasons?” (*Y = Why?*); “Which letter is not me?” (*U = You*); “What letter can do the work in one day that you can do in two days?” (*W = Double U = Double You*); “What letter of the alphabet has got lots of water?” (*C = Sea*); “What letter of the alphabet is always waiting in order?” (*Q = Queue*); “Which is the most self-centered letter of the alphabet?” (*I = I*). Ці загадки базуються на омофонічній неоднозначності, коли одна буква звучить як повнозначне слово.

Наведена нижче загадка будується на грі з видаленням і додаванням букв, в результаті якої кожен раз утворюється нове слово: *stable 1 – (s) table – (st) able – stable 2*: “As a whole, I am both safe and secure. Behead me, and I become a place of meeting. Behead me again, and I am the partner of ready. Restore me, and I become the domain of beasts. What am I?” (A *stable*). Видалення літер може призвести до комічного ефекту, наприклад, в питанні використовується повнозначне слово *top* («покривати, накривати»), тоді як у відповіді за допомогою видалення першої літери в слові – *(s) top* – з’являються смішні нічого не значущі слова, які, проте, стають повнозначними, якщо до них додати початкову букву *S* (*step, stupid*): “How do you top a car? – *Top on the brake, tupid!*”. Загадувана відповідь може мати більш складне, змішане наповнення – і букву, і слово, наприклад: “What begins with *T*, ends with *T* and has *T* in it?” (*Teapot*). В даному прикладі слово *teapot* («чайник») починається і закінчується літерою *T*, але третя *T*, заміщаючи слово *tea* («чай»), звучить як повнозначне слово, на чому і заснована неоднозначність. Аналогічним чином будується наступна загадка: “What do you call a deer with no eyes?” (*No idea = No eye deer*). Для знаходження відгадки в даному випадку, необхідно замінити слово *eye* на букву *i* (*eye → i*). Омофон може проявлятися й на граматичному рівні. Наприклад, у загадці “When is it hard to get your watch out of your pocket?” (*When it*

keeps sticking / keeps ticking there) зміна позиції *s* призводить до неоднозначності розгадки, тоді як пауза між *keeps* і *sticking* в звичайній мові знімає таку неоднозначність. У наступній загадці звук [f] належить одразу двом словам як кінцевому, так і початковому; зливаючись при проголошенні, він породжує абсолютно нове слово, що є відгадкою: “*What do you call a fish that only cares about himself?*” (Selfish = self + fish).

Ще однією причиною фонетичної неоднозначності, що ускладнює відгадування, є так звані «мінімальні пари звуків», які в швидкій вимові майже не відрізняються, наприклад: “*What is the difference between a baby and a coat?*” (One you wear, one you were); “*Why couldn't Mozart find his teacher?*” (Because the teacher was Hayden = Hayden → Hidin' → Hiding); “*What did the undertaker die of?*” (Coughin' = coffin); “*What flowers have two lips?*” (Tulips = two / lips). Рішення таких загадок засноване на розпізнаванні [wɛr] і [wəɹ], [ən] і [in], [ɪŋ] і [in], [tju] і [tu]. Загадки, побудовані на неоднозначності фонетичного рівня, використовують референцію до об'єктів, які не можуть порівнюватися за своїм змістом, що є випадком маніпулювання планом вираження в лексемах, а не їх планом змісту.

Інший рівень неоднозначності – граматичний (морфологічний і синтаксичний). У разі морфологічної неоднозначності відгадку ускладнюють омофони граматичних форм. Наприклад, у загадці “*What is black and white and red all over?*” (Newspaper) лексема *red* співзвучна до лексеми *read* (другий партицип від дієслова *to read*), вона вжита в одному рядку з іншими прикметниками, що позначають колір (*black, white*), і вносить елемент неоднозначності в розуміння цієї загадки, про що свідчить безліч жартівливих відгадок: *embarrassed skunk, zebra painted red, sunburned penguin*.

Крім омофона, важливу роль при створенні неоднозначності грає омоморфія: “*Why is coffee like the soil?*” (*It is ground*). І в усній, і в письмовій мові *ground* може виступати як іменник («земля»), і як партицип від дієслова *to grind* («молоти»).

Звертають на себе увагу загадки, які використовують поділ слова на морфеми і гру з омоморфами всередині одного слова. Наприклад, у загадці “*What kind of bow can you never tie?*” (*Rainbow*) одна з морфем слова-відгадки (*bow*) використовується як самостійне слово («лук»). Аналогічним чином будується й наступна загадка: “*What are the three important rings in life?*” (*Engagement ring, Wedding ring, and suffering*). Повнозначне слово *ring* перетворюється на частину останнього слова відгадки (*-ring*), морфемний поділ якого спотворюється (*suffer-ing*); в цьому випадку використовується омофонія. У наступному прикладі використовується поділ слова *anybody* на морфеми, які виступають в якості повнозначних слів – *any* і *body*: “*Why didn't the skeleton go to the dance?*” (*He didn't have anybody to take*) (= *any BODY*). Щоб відгадати загадку про найдовше слово, необхідно виокремити в слові-відгадці морфеми (*s*), присутні на початку і кінці слова *smiles* і отримати, таким чином, нове слово *mile*, на семантиці якого і побудована дана загадка: “*What's the longest word in the English language?*” (*Smiles*) (між першою і останньою буквами відстань становить милю). В іншому прикладі, крім поділу слова на морфеми, використовується омофонія, що в усному мовленні призводить до ще більшого ускладнення для відгадування: “*Why can't a bicycle stand on its own?*” (*Because it's two-tired*). Компаунд *two-tired* («двоколісний») звучить так само, як і словосполучення *too tired* («дуже втомився», тому й не може стояти сам). У наступній загадці омофонія повнозначного слова й морфеми (*witch – wich*) комбінується з використанням лексем, пов'язаних асоціативно (*beach – sand*): “*What do you call a witch at the beach?*” (*A sandwich*). Відгадка поданої нижче

загадки будується також на з'єднанні цілого слова (*horse*) і частини слова (*-pital* від *hospital*), який асоціюється зі згаданим в питанні *sick* (*sick* → *hospital*): “*Do you know where people send a horse when it is sick?*” (*To a horsepital*). У наступній загадці в питанні використовується окрема лексема (*miss*), в той час як в відгадці мається на увазі її омофон – негативна приставка *mis-*: “*What miss is most unpopular?*” (*Misfortune*). У ряді загадок можна зустріти іншу стратегію, коли використовується окреме значиме слово (*key*; *room*), яке насправді представляє тільки морфему в слові-відгадці (*-key*; *-room*): “*What is the key to a good dinner?*” (*A turkey*); “*Which room has no doors, no windows?*” (*A mushroom*). У наступному прикладі відділення морфем *-bus* від слова *Columbus* дозволяє дати правильну відповідь на загадку про мореплавця, який перетнув океан: “*Which “BUS” could cross the ocean?*” (*Columbus*).

Поділ слова на морфемі, при якому хоча б одна з них є повнозначним словом, дозволяє створювати загадки, подібні до такої: “*What’s a teacher’s favorite nation?*” (*Expla-nation*); “*What’s the most colorful state of USA?*” (*Color-ado*); “*In what state does it cost the most to live in?*” (*Expennsylvania* = *expens* + *penns-*, включає також омофонію [ns] і [ns]). У наведених випадках семантика загадуваного слова не має нічого спільного зі значенням морфемі в слові-відгадці. Наприклад, слово *key* («ключ») в загадці “*What is the key to a good dinner?*” (*A turkey*) не має відношення до інструменту для відкривання замка, і відгадувачу складно здогадатися, що *key* є тільки елементом іншого слова. Пепічелло і Грін називають такі сукупності фонем псевдоморфемами [29, с. 34] і підкреслюють, що вони ніяк не пов’язані з морфемами, з якими вони мають схожість.

У випадках синтаксичної неоднозначності може бути порушена синтаксична структура речення, наприклад, пропущена синтагма: “*Would you rather have an elephant kill you or a gorilla?*” (*I’d rather the*

elephant kill the gorilla). У цій загадці відбувається переосмислення значення речення через пропущену частину синтаксичної структури: “*Would you rather have an elephant kill you or a gorilla (kill you)*”. Відгадувач може допустити вибір між *you* і *gorilla* як прямого додатку, тоді як загадка будується на використанні їх в якості підметів цього речення.

У загадці “*Why is it impossible to starve in the desert?*” (*Because of all the sandwiches (= sand which is there)*) відгадувач може асоціювати слово *desert* («пустеля») зі словом *sand* («пісок», *the sand which is there*), однак загадка передбачає об’єднання трьох слів, які складають підрядне речення, в одне слово, яке функціонує як додаток та звучить аналогічно трьом окремим. В результаті, ми отримуємо лексему (*sandwiches* – «сандвічі»), значення якої співвідноситься з головним словом загадки – *starve*; саме на нього пропонується відреагувати відгадувачу. Розглянемо таку загадку: “*A big moron and a little moron are walking across a bridge when the big moron falls off. Why didn’t the little moron fall off?*” (*He was a little more on*). В цьому випадку, навпаки, розділяється іменник *moron*, який є підметом, на дві морфеми і виходить зовсім інше граматичне явище – словосполучення з повнозначного й службового слів (*more on*), яке, по-перше, належить до інших частин мови, по-друге, використовується в іншій функції – предикативній. Окрім граматичної неоднозначності тут використовується лексична, а саме антонімія (*off – on*), хоча *off* є прислівником, а не морфемою (*mor-on*), і відноситься до іншого слова – дієслова *fall*.

Складним способом побудови загадки є використання синтаксичної конструкції, яка є омофоном для морфологічної структури, коли результатом їх змішання є нова фонетична форма, наприклад: “*Why is a fish dealer never generous?*” (*His business makes him selfish = sell fish*). Ця загадка будується на змішуванні двох членів речення – предикативу

selfish і прямого додатка *fish* до дієслова *sell*. Головним інструментом для створення явища неоднозначності тут виступають наголос і паузація. “*Why is a mouse like grass?*” (*Because the cattle (= cat’ll) eat it*). У цьому випадку ми бачимо синтаксичне явище, яке називається стягненням, коли повна граматична форма перетворюється в скорочену (*cat will* → *cat’ll*) і породжує омофонічну лексему *cattle* із зовсім іншою семантикою.

У наступній загадці синтаксична форма при вимові перетворюється в окрему лексему, яка є її відгадкою: “*If you are Russian before you enter the bathroom and Finnish after you leave the bathroom, what are you when you are in the bathroom?*” (*European = Yo’ure a-peein*”).

Одним із прийомів створення синтаксичної неоднозначності загадки виступає буквальне вживання (буквалізація) ідіоми. Під ідіомами традиційно розуміються вирази, значення яких не розуміється прямо ні з їх лексичного наповнення, ні з їх синтаксичної структури, тобто їх синтаксис також залишається незмінним. Цей факт дозволяє будувати загадки у вигляді питання як звичайної синтаксичної форми, але при цьому мати на увазі ідіоматичний зміст, наприклад: “*What is it you will break if you even name it?*” (*Silence*). У цьому випадку задаючи питання про якийсь об’єкт, треба мати на увазі, що об’єкт крихкий і може розбитися. І тільки дізнавшись відповідь, ми можемо зрозуміти, що тут використовується ідіоматичний вираз *to break the silence*, в якому дієслово *break* має інше значення – «порушити». У наступній загадці використовується непряме значення лексеми, залежне від її найближчого оточення: “*What does a person grow if he works hard in his garden?*” (*Tired*). Пряме значення дієслова *grow* має на увазі його зв’язок з додатком, вираженим іменником, до якого й поставлено питання (*What?*). Однак загадка має на увазі непряме значення цього дієслова – *become*, яке реалізується в поєднанні з прикметником (*to become tired*).

Загадка двічі вводить в оману – шляхом постановки питання, який передбачає відповідь у вигляді іменника, і використанням ідіоматичного виразу, значення якого не може бути виведено буквально з поставленого запитання.

Відгадування загадки “*When is the lamp in bad humor?*” (*When it is put out*) залежить від розуміння як буквального, так і переносного значень синтаксичної конструкції *to be put out* («бути виключеним» і «бути засмученим»). У наступній загадці міститься натяк на правильну відповідь: “*What goes most against a farmer’s grain?*” (*Reaper*). В одному зі своїх значень («найбільшою мірою») прислівник *most*, здавалося б, підводить слухача до думки про ідіому *to go against the grain* («гладити проти шерсті, дратувати»). Однак якщо взяти за основу інше значення цього прислівника «дуже часто», то відповідь має спиратися на буквальне розуміння словосполучення *to go against the grain* – «боротися з зерном», тобто жати його (жаткою, жнивваркою). Пепічелло і Грін підкреслюють, що загадка є майстерною маніпуляцією, або грою всередині культури і стоїть в одному ряді з іншими, немовними, метакультурними засобами, такими як фарс або комічна пантоміма. Фарс, як і загадка, обігрує смішні події в контексті повсякденного життя. Це особливо очевидно у випадку морфологічної неоднозначності загадки, коли обігрується неповне або некоректне подання структури слова [29, р. 32].

У загадках також використовуються «застереження» у вигляді перестановки, рекомбінації буквенного або звукового складу слів (метатеза, спунеризм, метаграма) для створення комічного ефекту, наприклад: “*What is the difference between a fisherman and a dunce?*” (*One baits hooks, the other hates books*); “*What is the difference between a mouse and a young lady?*” (*One harms cheese, the other charms he’s*). В обох випадках зміст загадки визначається перестановкою початкових букв у

словах. У багатьох випадках основою для побудови загадки служить зворотний порядок слів, наприклад: “*What is the difference between a jeweler and a jailor?*” (*One sells watches, the other watches cells*); “*What is the difference between a professional musician and one who hears him?*” (*One plays for his pay, the other pays for his play*). Зворотний порядок слів, в основному, стосується перехідних дієслів з прямими додатками, вираженими іменниками, утвореними від цих же дієслів (*watch, sell, pay, play*). Важливішою тут виявляється звукова подібність слів, ніж їх семантика, як в прикладі з лексемами *sell/cell*, які звучать однаково [sel].

Слід зауважити, що зворотний порядок слів, хоча і стосується дієслів і їх додатків, але не наслідуює певній синтаксичній моделі, наприклад: “*What is the difference between a sewing machine and a kiss?*” (*One sews seams nice, the other seems so nice*); “*What is the difference between a hungry man and a glutton?*” (*One longs to eat, the other eats too long*). У першому випадку конструкція дієслово + іменник (*sews seams*) протиставляється конструкції дієслово + прислівник (*seems nice*), у другому випадку дієслово (*to eat*) контрастує зі словосполученням дієслово + прислівник (*eats long*).

Як видно з наведених тут і вище прикладів, найважливішим інструментом мовної гри є омофонія, яка діє всередині граматичних структур. Загадки, засновані на омофонах, припускають усне виконання жанру. Однак частина загадок вимагає візуального представлення, оскільки мовна гра в них використовує написання слів і має на увазі знання відгадувача правил англійської орфографії. Наприклад: “*What makes a road broad?*” (*The letter B*). Цю загадку неможливо зрозуміти, якщо не бачити написання слів. Більш того, такий тип загадок свідчить про те, що загадка – це не тільки семантична одиниця, а й сукупність букв, які можна вставляти, видаляти, переставляти, тим самим створюючи нові значення цілого.

З даних позицій інтерес викликають виділені Пепічелло і Грін [29, с. 23] три типи загадок, які спираються на:

- 1) найменування букв алфавіту;
- 2) відносини між буквами і звуками мови, які представляють ці букви;
- 3) форми літер і цифр.

Перший тип ґрунтується на тому, що букви алфавіту (графєми, в термінології авторів) мають назву і вимову, при цьому більшість букв англійського алфавіту вимовляються по-різному, передаються більше, ніж одним фонетичним варіантом (наприклад, буква *C* може звучати як [s] і як [k]). Проте, кожна буква має свою назву, яка, за її проголошення, може збігатися з цілим словом, так само як і кілька букв, виголошених послідовно, можуть бути омофоном повнозначного англійського слова: “*What do the letters x, p, d, n, and c spell?*” (*Expediency*); “*Spell enemy in three letters*” (*NME*). Таким чином, від відгадника очікується знання написання цих букв, спираючись на їх вимову. Якщо ж відгадник візьме до уваги семантику, то відгадкою має бути слово *foe*, що не збігається із задумом автора загадки. У наступних загадках обігруються омофони букви і морфєми множини, сукупність яких має референтом повнозначне слово: “*What are the most sensible letters?*” (*Y’s = wise*); “*What letters are most provoking?*” (*T’s = tease*); “*How many P’s (peas) are in a pint?*” (*One*). Інші загадки вводять відгадувача в оману тим, що будують свої питання на орфографічному рівні, розчленовуючи повнозначне слово на окремі букви, які стають предметом опису не в якості засобів зображення дійсності, а в якості об’єктів дійсності. Наприклад: “*What is the end of everything?*” (*G*) або “*What changes a lad into a lady?*” (*Y*). Загадка не мала б місце, якби замість *a lad* й *a lady* були використані *the word lad* і *the word lady*. Таким чином, опускаючи уточнення *the word*, загадка породжує неоднозначність. Аналогічно в

прикладі *“What changes a pear into a pearl?”*(L) артикль вводить в оману щодо референтів озвучуваних слів. В наведених нижче загадках питання відноситься безпосередньо до написання слова, а не до його змісту, при цьому питальне слово *What* має на увазі наявність об’єкта. Таким об’єктом є слово *letter*, що передує назві літери, що вводить в оману: *“What occurs once in every minute, twice in every moment, yet never in a thousand years?”*(The letter M); *“What is at the end of a rainbow?”*(The letter W); *“From the beginning of eternity / To the end of time and space / To the beginning of every end / And the end of every place. / What am I?”*(The letter E).

Таким чином, для побудови загадок і відтворення реальної картини світу в англійській загадці використовуються різні способи, засновані на фонетичному, морфологічному, синтаксичному типах неоднозначності і їх комбінаціях. Зауважимо, що загадки-мовні ігри представляють собою також загадки на увагу, здатність виокремлювати інформацію та зосереджуватися на ній. Процес розгадування багатьох загадок цього виду побудований на пошуку ключового моменту, який репрезентується таким чином, щоб бути пропущеним реципієнтом. Такі мовні ігри, загадки-жарти, в яких предметом опису виступають мовні явища і засоби, поширені в сучасній англійській культурі. Загадки можуть розглядатися в якості труднощів, спрямованих на «керування труднощами». Їх мета часто полягає не тільки в тому, щоб відгадати загадку, а й щоб зуміти скласти аналогічну, тобто «створити труднощі». Вони орієнтовані на створення компетенції в розгадуванні і загадуванні загадок. Будь-яка загадка може стати схемою для побудови загадки-аналога.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Мовна картина світу – це ментально-лінгвальне утворення, її елементами є концепти, тобто зазначені інформеми. Мовна картина світу обумовлена етнічною мовою і в ній репрезентована, отже, вона не може мати глобальний характер, хоча загальнолюдські елементи, безумовно, в ній представлені. Мовна картина світу репрезентується засобами мови.

2. Класифікація мовних картин світу, на наш погляд, можлива за такими трьома критеріями:

а) за суб'єктом (носієм) мовної картини світу розрізняються індивідуальні мовні картини світу і колективні мовні картини світу. Найбільша колективна мовна картина світу – етнічна, але можуть виділятися всередині неї групові мовні картини світу: територіальних, соціальних, професійних спільнот, а також мовні картини світу дорослих і дітей.

б) за об'єктом, що відображається мовною картиною світу:

– за обсягом відображуваного об'єкта виділяються цілісна, глобальна мовна картина світу (такими є міфологічні, релігійні, філософські, загальнонаукові) – і локальні мовні картини світу. До останніх відносяться професійні та окремо-наукові картини світу.

– за якістю відображуваного об'єкта розрізняють наукову і наївну мовні картини світу.

в) за способами мовної репрезентації (експонентам) мовної картини світу виділяються мовні картини світу, відповідні компонентам загальнонаціональної мови: літературна мовна картина світу і територіально-, соціально-, професійно-обмежені. Можна виділити

також мовні картини світу, які співвідносяться з функціональними різновидами літературної мови.

3. Загадка – це щось загадкове, сумнівне, невідоме, що збуджує цікавість; іносказання або натяки, короткий алегоричний опис предмета, запропонований до розгадки. Загадки можуть відображати походження предмета, його функції, біографію, а також зорове або слухове враження людини від предмета. В основі загадки лежить метафора чи метонімія.

В основі більшості збірок з загадками лежить тематичний спосіб організації. Групування загадок за образним компонентом загадки домагає нам краще зрозуміти мовну картину світу. Так, загадки можуть бути організовані за такими розділами: *comparisons to living creatures, comparisons to an animal, comparisons to several animals, comparisons to a person, comparisons to several persons, comparisons to plants, comparisons to things, enumerations of comparisons, enumerations in terms of form or form and function, enumerations in terms of colour, enumerations in terms of acts.*

4. На фонетичному рівні для створення неоднозначності в англійських загадках використовується явище омофона, гра з перестановкою букв (звуків), гра з видаленням і додаванням букв, гра з наголосом і пауза цією, «мінімальні пари звуків», які в швидкій вимові майже не відрізняються.

У разі морфологічної неоднозначності відгадку ускладнюють омофони граматичних форм, оморфія, поділ слова на морфеми.

У випадках синтаксичної неоднозначності може бути порушена синтаксична структура речення, наприклад, пропущена синтагма. Також можуть використовуватися синтаксична конструкція, яка є омофоном для морфологічної структури, коли результатом їх змішання є нова фонетична форма і буквально вживання (буквалізація) ідіоми.

У загадках також використовуються «застереження» у вигляді перестановки, рекомбінації буквенного або звукового складу слів (метатеза, спунеризм, метаграма) для створення комічного ефекту.

5. Англійські загадки пов'язані з натяками, мовною грою, недомовленістю, високим ступенем імпліцитності, інтонації змісту висловлення як специфічними характеристиками англійського спілкування. В основі побудови англійської загадки лежать такі когнітивні операції, як порівняння, поєднання / контрастування, ототожнення об'єктів, інверсія їх статусу, за допомогою яких одні концептуальні структури інтерпретуються (маскуються) за допомогою інших. Такі способи побудови значень і їх поєднання спрямовані на створення особливих ментальних просторів, світів семантичних зближень, аналогій і протиставлень. В англійських загадках поєднується очікуване й несподіване (парадоксальне), реальне й вигадане, буквальне і фігуративне, серйозне й комічне, висловлюючи певне емоційне ставлення до світу. В багатьох англійських загадках світ показаний очима речей, ніби пропущений через їх свідомість. Загадки-описи умовно протиставляються загадкам-оповіданням або наративам.

6. Загадка – це не тільки семантична одиниця, а й сукупність букв, які можна вставляти, видаляти, переставляти, тим самим створюючи нові значення цілого.

З даних позицій інтерес ми виділяємо три типи загадок, які спираються на: найменування букв алфавіту; відносини між буквами і звуками мови, які представляють ці букви; форми літер і цифр.

Таким чином, для побудови загадок і відтворення реальної картини світу в англійській загадці використовуються різні способи, засновані на фонетичному, морфологічному, синтаксичному типах неоднозначності і їх комбінаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень. Київ: Академія, 2008. 240 с.
2. Головачева А. В. К вопросу о прагматике загадки: исследования в области балто-славянской духовной культуры. Москва, 1994. С. 195–213.
3. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов: посібник для студентів та викладачів вузів. Вінниця: Нова книга, 2005. 224 с.
4. Залевская А. А. «Образ мира» vs «языковая картина мира». *Картина мира и способы ее репрезентации*: сб. научных материалов конференции «Национальные картины мира: язык, литература, культура, образование», 21–24 апреля 2003 г., Курск. Воронеж : ВГУ, 2003. С. 41–47.
5. Касевич В. Б. О когнитивной лингвистике: общее языкознание и теория грамматики. Москва, 2013. 192 с.
6. Кёнгэс-Маранда Э. Логика загадки: паремиологический сборник (Пословица. Загадка (Структура, смысл, тип)). Москва: Гл. редакция Восточной литературы, 1978. С. 249–283.
7. Кобякова І. К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі. Вінниця: Нова книга, 2007. 128 с.
8. Ковшова М. Л. Идиома и загадка. Загадочность идиом. *Когнитивные исследования языка. Лингвистические технологии в гуманитарных исследованиях*: сб. науч. тр. № 23. Москва; Тамбов, 2015. С. 643–651.
9. Кондрашова С. С. Языковая картина мира в английской загадке: дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: 19.03.2020. Волгоград, 2017. 174 с.

10. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: навчальний посібник. Київ: Академія, 2006. 424 с.
11. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира* / за ред. Б. А. Серебренникова. Москва : Наука, 1998. С. 141–172.
12. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие. Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
13. Мудрість народна – мудрість міжнародна: Прислів'я, приказки, крилаті вислови та мовні звороти 9-а мовами: Українська, латинська, англійська, іспанська, німецька, польська, російська, румунська, французька / А. М. Жовківський, Г. А. Жовківська та ін. Чернівці: Рута, 2004. 256 с.
14. Панасенко Т. А. Кроскультурні зв'язки загадок різних народів. *Наукові записки Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка. Серія Філологічні науки (Мовознавство)*. 2009. № 81 (3). С. 381–385.
15. Приходько А. М. Концепти і концептуальні системи в когнітивно-дискурсивній лінгвістиці. Запоріжжя: Прем'єр, 2008. 332 с.
16. Сендерович С. Я. Морфология загадки. Москва, 2008. 208 с.
17. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Мала філологічна енциклопедія. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
18. Топоров В. Н. К реконструкции «загадочного» прототекста (о языке загадки). *Исследования по этимологии и семантике*. Москва, 2006. № 2. С. 471–483.
19. Юсупова Э. Д. Когнитивные особенности английских загадок-метафор как единиц вторичной номинации. *Вестник Башкирского университета*. 2008. № 1, Т. 13. С. 73–75.

20. Aarne A. *The Types of the Folktale: a Classification and Bibliography*/ translated and enlarged by S. Thompson. Helsinki: Academia Scientarum Fennica, 1961. 508 p.
21. Abrahams R. D., Dundes A. *Riddles. Folklore and Folklife: The Introduction*. Chicago: University of Chicago Press, 1972. P. 129–144.
22. Atkins B. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press, 2008. 763 p.
23. Caro de F. A. *Riddles and Proverb : Folk Groups and Folklore Genres. An introduction / ed. by Elliot Oring*. Logan: Utah State University Press, 2006. 247 p.
24. Cousineau Ph. *Riddle me this: A World Treasure of Riddles*. Berkeley, CA: Conary Press, 2001. 202 p.
25. Collis H. *101 American English Riddles: Understanding Language and Culture Through Humour*. New York: McGraw-Hill, 1996. 105 p.
26. Dundes A. *On the Structure of the Proverb: Analytic essays in folklore*. Logan: The Hugue, 2005. 443 p.
27. Georges R. A., Dundes A. *Toward a Structural Definition of the Riddle. The Journal of American Folklore*. 1983. № 300. Vol. 76. P. 111–118.
28. Green T. A., Pepicello W. J. *The Folk Riddle: A Redefinition of Terms. Western Folklore*. 1979. № 1. Vol. 38. P. 3–20.
29. Green T. A., Pepicello W. J. *Sight and Spelling Riddles. The Journal of American Folklore*. 1980. № 367. Vol. 93. P. 23–34.
30. Hamnett I. *Ambiguity, Classification and Change: The Function of Riddles. New Series*. Man: Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, 1967. № 3. Vol. 2. P. 379–392.
31. Jordan-Smith P. *Riddles: Perspectives on the Use, Function, and Change in a Folklore Genre. Journal of American Folklore*. 2004. № 464. Vol. 117. P. 204–205.

32. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1981. 242 p.
33. *Longman Dictionary of Contemporary English*. Essex: Pearson Longman, 2008. 2224 p.
34. Murphy P. J. *Unriddling the Exeter Riddles*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2011. 272 p.
35. *Oxford Concise Dictionary of English Etymology* / edited by T. F. Hoad. Oxford: Oxford University Press, 2006. 552 p.
36. Radcliff-Brown A. R. *On Joking Relations. Structure and Function in Primitive Society*. London : Polity Press, 2001. 188 p.
37. Rosenbloom J. *Biggest Riddle Book in the World*. NYC: Sterling Publishing Co., Inc., 2006. 256 p.
38. Simpson J., Roud S. *A Dictionary of English Folklore*. Oxford: Oxford University Press, 2000. 411 p.
39. Taylor A. *English Riddles from Oral Tradition*. Los Angeles : University of California Press, 1971. 959 p.
40. *The Exeter Book Riddles* / translated and introduced by K. Crossley-Holland. London: Penguin, 2003. 124 p.
41. *The Oxford Dictionary* / compiled by J. M. Howking, A. Delahunty, F. McDonald. Oxford: Oxford University Press, 2008. 540 p.
42. Turner M. *Metaphor, Metonymy, and Binding. A Cognitive Perspective*. New York: Mouton de Gruyter, 2000. № 3. P. 133–179.
43. Williamson C. *A Feast of Creatures: Anglo-Saxon Riddle-Songs*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011. 248 p.